

MEDRESETÜ'L-ARAB

(مدرسة العرب)

Abdurrahman Fehmi'nin
(ö. 1904)Arap edebiyatı ve İslâm medeniyeti
tarihi niteliğindeki eseri
(bk. ABDURRAHMAN FEHMİ).**MEDRESETÜ'L-HATTÂTİN**

(مدرسة الخطاطين)

Hüsn-i hat ile
İslâm kitap sanatlarının öğretim
ve eğitimi için 1914'te kurulan
Osmanlı müessesesi.

Osmanlı eğitim sisteminde hüsn-i hattın bazı çeşitleri sıbyan mektebinden itibaren çocuklara öğretilmeye başlanır, böylece talebenin gözü ve eli çok erken yaşlarda güzel yazıya alıştırılırdı. Rüşdiye ve idâdîlerin programlarında da yer alan hüsn-i hat ayrıca Enderûn-ı Hümâyun, Hasbahçe, Eski Saray, Galata Sarayı ve Muzika-i Hümâyun gibi kuruluşlarda devrin tanınmış üstatları tarafından öğretilirdi. Medreselerde hattathâne adıyla bir yazı odası ve burada yazı meşkedene seçkin bir hocanın bulunduğu vakfiyelerden öğrenilmektedir. Dîvân-ı Hümâyun ve Menşe-i Küttâb-ı Askerî'de de bu kuruluşlarla ilgili yazı neveleri meşkedilirdi. Bununla beraber hüsn-i hattın öğretimi yüz yıllar boyunca üstattan talebesine kişiye özel meşk yoluyla yürütülmüştür. Ancak XIX. yüzyılın malî imkânsızlıkları içinde bu gelenek artık eskisi gibi sürdürülemezince çağın şartlarına uyabilen bir eğitim ve öğretim kuruluşuna ihtiyaç duyulmuştu. Bu arada tezhip, cilt ve ebru gibi hüsn-i hatla yakın ilgisi bulunan kitap sanatları da ekseriya babadan oğula geçerek yürütülen birer esnaf zenaatı haline dönüşmüştü. II. Abdülhamid devrinde Sadrazam Ahmed Cevad Paşa, sönmeğe üzere olan hat sanatının eğitim ve öğretimi için Dîvân-ı Hümâyun'da Ta'lîm-i Hat Şubesi'ni kurarak başına Sâmî Efendi'yi getirmiş, fakat onun sadrazamlıktan ayrılması üzerine esasen umuma açık olmayan bu bölüm önemini kaybetmişti.

II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Hattat Ârif Hikmet Bey, Evkaf Nâzırı Şeyhülislâm Hayri Efendi'ye hat eğitimi veren resmî bir kurumun bulunmamasından yakınarak müstakîl bir hat mektebi açılması gerektiğine dair beyanda bulununca vakıf eğitim ve öğretim müesseselerinde yenilikler yapan Hayri Efendi, Medresetü'l-

hattâtîn adıyla bir mektebin kuruluş çalışmalarını başlattı. İstanbul'da vakıflara bağlı eğitim kurumlarında bulunan hat hocalığı kadroları buraya aktarılacak müdürlüğüne Ârif Hikmet Bey getirildi. Medresetü'l-hattâtîn'e yer olarak, devlet dairelerine yakınlığı ve burada çalışan memurların devamı düşünülüp Bâbüli karşısında günümüzde Millî Eğitim Bakanlığı Devlet Kitapları Müdürlüğü Çağaloğlu Yayınevi olarak kullanılan Tersane Emîni Yûsuf Ağa Sıbyan Mektebi seçildi.

Medresetü'l-hattâtîn, önce bütün vakıf mektepleri gibi Evkaf Nezâreti'nin Müessesât-ı İlmiye Müdüriyeti'ne bağlanmışken bir müddet sonra idaresi, Süleymaniye Külliyesi'nin dârüzzıyâfesinde henüz açılmış bulunan Evkâf-ı İslâmiye Müzesi'nin (İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi) idare meclisine ve müdüriyetine verildi. Medresetü'l-hattâtîn'e devrin en önde gelen üstatları arasından Hacı Kâmil Efendi (Akdik) sülûs, nesih, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey (Altunbezer) celi sülûs ve tuğra, Hulûsi Efendi (Yazgan) ta'lik ve celi ta'lik, Ferid Bey divânî ve celi divânî, Mehmed Said Bey rik'a, Yeniköylü Nûri Bey (Urunay) tezhip, Bahâeddin Efendi (Tokatlıoğlu) cilt hocalığına getirildi. Hoca ve talebelerin ders ve devam durumlarıyla ilgilenen mubassırlığa da Hattat Mehmed Şefik Bey'in talebelerinden Aziz Bey tayin edildi. Bir müddet sonra ihtiyaç üzerine Hasan Rızâ Efendi sülûs-nesih yazıları hocalığına getirildi. Ayrıca târîh-i hutût ve hattâtîn derslerini Yenişehir-i Fenâ-

rîzâde Hüseyin Hâşim Bey vermeye başladı.

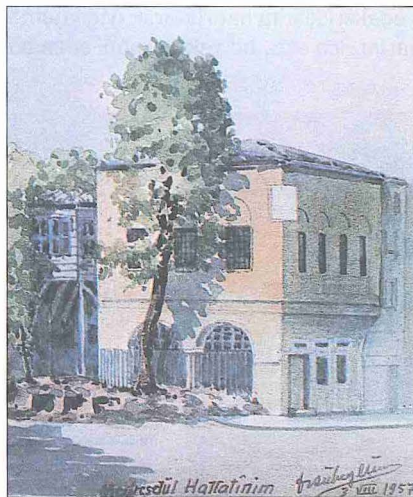
Medresetü'l-hattâtîn'in 6 Receb 1332'de (31 Mayıs 1914) gerçekleştirilen açılış töreninde müdür Ârif Hikmet Bey'in konuşmasının ardından Hacı Kâmil Efendi sülûs bir besmele yazmış, orada hazır bulunanlar da altına imza atmışlardır. Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey bu yazının Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde olduğunu söylüyorsa da müze kayıtlarında böyle bir esere rastlanmamıştır.

Devlet dairelerinin Bâbüli'de bulunması sebebiyle Medresetü'l-hattâtîn'e kaydolun öğrenci sayısının hayli kabarık olduğu, 1916'da buraya kaydını yaptıran Ahmet Süheyl Efendi'ye (Ünver) 279 numaranın verilmesinden anlaşılmaktadır. Medresede sıkışıklığı önlemek için muallimlerin hepsi aynı anda derse gelmez, haftada üç gün olarak düzenlenen derslerin vakti öğle tatiline rastlatılarak memurların da devamına imkân verildi. Bununla birlikte duruma göre farklı saatlerde de ders yapılabilirdi.

1334'te (1916) Evkâf-ı Hümâyun Müzesi başkâtibi Emîrzâde Kemâleddin Bey'den Medresetü'l-hattâtîn için bir tâlimatnâme hazırlaması istendi. Kemâl Bey, bu arada medreseye küfî hattı ile ebru ve âhar yapımı derslerinin konmasını teklif edince kendisi hatt-ı küfî ve resm-i hatt-ı, Necmeddin Efendi de (Okuy) ebru ve âhar muallimliğine getirildi (22 Mayıs 1916). Necmeddin Efendi daha sonra mubassırlık vazifesini de üstlendi. Müze İdare Meclisi'nce kabul edilen bu tâlimatnâmede yer alan şarta göre 1334 (1916) yılı Ramazanından itibaren medresenin her yıl tatile girdiği bu ay boyunca binanın zemin katında ramazana mahsus bir hat sergisi açılması teamül haline getirildi. İlk yıl Evkaf Nâzırı Sâhib Mollazâde İbrâhim, Keçecizâde Reşad Fuad ve İbnülemin Mahmud Kemal beylerin koleksiyonlarında bulunan hat örnekleri sergilendi; sonraki yıllarda yaşayan hat üstatlarının yanı sıra Medresetü'l-hattâtîn'den mezun olanların eserlerine de yer verildi.

Medresetü'l-hattâtîn'den ilk mezun olan on üç kişiye icâzetnâmeleri 14 Ekim 1918'de verildi. İlk mezunlar arasında, burada iki yıldan beri ebru-âhar muallimliği yapan Necmeddin ve ileride şöhrete kavuşacak olan hattat Mustafa Halim (Özyazıcı) efendiler ön sırayı aldılar. İkinci icâzet merasimi Süleymaniye'deki Evkaf Müzesi avlusunda 27 Kasım 1923'te yapıldı, bu defa yirmi mezun verildi. Bunlar arasında hattat Hüseyin Mâciy (Ayrıl) ve

Medresetü'l-hattâtîn'in Ahmet Süheyl Ünver tarafından yapılmış sulu boya bir resmi

müzehip Ahmet Süheyl efendiler yer almaktadır. Bu tarihten sonra Medresetü'l-hattâtîn'de icâzet merasimi bir daha yapılmamıştır. Verilen icâzetnâmeler klasik üslûpta olmayıp hangi daldan olursa olsun izin cümlesi divanî hattıyla yazılmakta, altta hocasının, medrese müdürünün ve Evkaf Müzesi İdare Meclisi üyelerinin mühürleri yer almaktaydı. Ârif Hikmet Bey'in Medresetü'l-hattâtîn müdürlüğünden alınması üzerine yerine Hakkı adlı kimliği belirlenemeyen bir zat getirildi. 16 Mart 1919'da başlayan Mimarzâde Mehmed Ali Bey'in müdürlüğü ise 1922 yılı sonlarına kadar sürdü.

I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Devleti büyük ekonomik sıkıntıya düşünce yürürlüğe konan malî kısıtlamalar sırasında Evkaf Nâzırı Hüseyin Kâzım Bey, evkaf gelirleri arasında Medresetü'l-hattâtîn'in tahsisatı olmadığı gerekçesiyle masraflarının Maarif Vekâleti'nce üstlenilmesini, aksi takdirde buranın kapatılmasını istedi. Bunun üzerine başta Necmeddin Efendi ve medresenin kuruluşunu iyi bilen bazı kimseler, harcamaların eski medreselerdeki yazı muallimliği tahsislerinden yapıldığını belgelerle ortaya koyarak buranın kapanmasını önlediler. Kâzım Bey'in 1921'deki nâzırlığı da aradan iki ay geçince sona erdi.

Medresetü'l-hattâtîn'in öğretim kadrosunda zamanla meydana gelen bazı değişiklikler sırasında tezhîp hocası Yeniköylü Nûri Bey'in 1918'de hocalıktan alındığı, tezhîp derslerini cilt muallimi Bahâeddin Efendi'nin verdiği bilinmektedir. Yine aynı yıl İrânî Tâhîrzâde Hüseyin Behzad, minyatür ve İrankârî tezhîp muallimi olarak Enver Paşa tarafından tayin edildi. Bu arada kûfî muallimliğine II. Abdülhamid'in torunlarından Nemîka Sultan'ın zevci Damad Ali Kenan Bey'in (Esin) ve rik'a muallimliğine Emîrzâde Kemâleddin Bey'in getirildiği görülmekteyse de

bunun ne zaman başlayıp ne kadar sürdüğü belli değildir. Kâmil Efendi de sonradan rik'a muallimliğinde bulundu. Hasan Rızâ Efendi'nin görme zorluğu yüzünden 1919'da ayrılmasıyla yerine Hacı Nûri Bey (Korman) tayin edildi. 1918 yılında Necip Âsım Bey (Yazıksız) Medresetü'l-hattâtîn'den "hâfız-ı kütüb" yetiştirme hususunda da faydalanılabileceğini, bu sebeple kitap muhafazası, tamiri ve tasnifinin de öğretilmesini teklif etmiş, fakat bu gerçekleştirilememiştir.

Medresetü'l-hattâtîn, Cumhuriyet'in ilânından sonra faaliyetini sürdürmekteyken medreselerin ilgasını kapsayan Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu'nun 3 Mart 1924'te yürürlüğe girmesiyle kapatıldı. Sadece ismine bakılıp alınan bu karar üzerine Müzeler Müdürü Halil Ethem Bey (Eldem), Medresetü'l-hattâtîn'in eski medreselerden farklı görülmeşişinin büyük bir hata olduğunu ve bu hatanın kısa zamanda giderilmesi için gayret edeceğini hocalara bildirerek tahsisat kesildiği için vazifelerini fahrî olarak sürdürmelerini rica etti. Sekiz ay sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki müzakerelerin ardından Hattat Mektebi adını alan bu müessese, bundan sonra Müzeler Müdürlüğü'ne bağlanıp harf inkılâbına kadar faaliyette bulundu. Buraya ilk defa hanım öğrenci kabulü de yeniden düzenlenen Hattat Mektebi Tâlimatnâmesi'nde yer aldı.

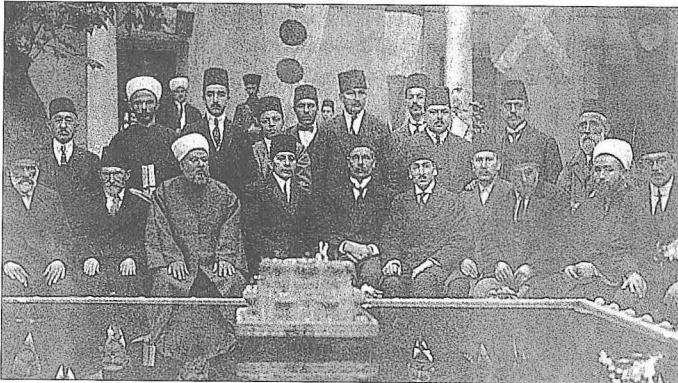
Hattat mektebinin çalışma sahası 1 Kasım 1928'de yürürlüğe giren harf inkılâbına aykırı görüldüğünden yeniden kapatılmasına karar çıktı. Fakat bu dönemin maaş bordrolarından, Hattat Mektebi'nin 1928-1929 ders yılı boyunca faaliyetini sürdürdüğü, yeni adıyla açılışının 1929-1930 ders yılı başında olduğu anlaşılmaktadır. Müzeler Müdürü Halil Ethem Bey, mektebin hocalarının geçen kapanıştaki fedakârlıklarını hatırlatarak dağılmamalarını rica etti; bu teklifi kabul eden ho-

calar, dört ay sonra Şark Tezyinî Sanatlar Mektebi adıyla yeniden açılan mektebe tayin edildiler. Ancak hüsn-i hat muallimlerinden Kâmil Efendi müdürlüğe, Tuğrakeş İsmail Hakkı Bey de müzehipliğe kaydırıldı, Hulûsi Efendi ile Ferid ve Nûri beylerin vazifelerine son verildi. Ebru ve âhar muallimliğini sürdüren Necmeddin Efendi'nin Maârif Vekili Esad Bey'e (Sagay) yaptığı teklif üzerine 1932 yılında mektebe altın varakçılık, sedefkârlık ve hakkâklık bölümleri eklendi; hocalıklarına da Hüseyin (Yaldız), Vâsîf (Sedef) ve İsmail Yümni (Sonver) beyler getirildi. Halil Ethem Bey'in teşebbüsüyle Necmeddin Sâmî minyatür muallimliğine seçildiyse de 1933'te vefat etti.

1936 yılına kadar Şark Tezyinî Sanatları Mektebi adıyla aynı binada faaliyetini sürdüren kuruluş, bu ders yılından önce Maarif Vekâleti tarafından Fındıklı'daki Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ne bağlandı. Şubeye Türk Tezyinî Sanatları adı verilmele beraber Şark Tezyinî Sanatları adı da hemen terkedilmedi. İstanbul mebusu Salâh Cimcoz'un Çankaya nezdindeki teşebbüsü neticesinde diğer sanatların yanında hüsn-i hattın da tezyinî mahiyette öğretilmesine izin verildi, hocalığına da Kâmil Akdik yeniden getirildi (1936). Aradaki kopukluklara ve öğretim farklılığına rağmen halen Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'ndeki Geleneksel Türk El Sanatları Bölümü Medresetü'l-hattâtîn'in bugünkü devamı niteliğindedir. Ayrıca 1983'ten beri, ilki Marmara Üniversitesi'nde olmak üzere Türkiye'nin bazı üniversitelerindeki güzel sanatlar fakültelerinde de aynı konuda eğitim bölümleri açılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnülemin – Hüseyin Hüsameddin [Yasar], *Evkâf-ı Hümâyun Nezâretinin Tarihçe-i Teşkilâtı ve Nüzzârın Terâcim-i Ahvâli*, İstanbul 1335, s. 236; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 4-5, 32, 58, 98, 104, 117, 127, 170, 179, 244, 334, 577, 601, 752, 778; *Türkiye Maarif Tarihi*, s. 192-194, 1130, 2138-2141; *Necmeddin Okyay'ın Hâtıra Defteri*, M. Uğur Derman özel kitaplığı; A. Süheyl Ünver, *Defter*, nr. 437, Süleymaniye Ktp.; a.mlf., "İsmail Hakkı Altunbezer", *Arkitekt*, sy. 7-8, İstanbul 1946, s. 179-180; Mehmed Mesih, "Hattat Mektebinde Birkaç Saat", *Millî Mecmûa*, sy. 84, İstanbul 15 Nisan 1927, s. 1349-1350; Enver Behnan Şapolyo, "Medresetü'l-Hattâtîn'e Âit Bir Anı", *Önasya*, sy. 67-68, Ankara 1971, s. 5, 22; İbrahim Ateş, "Vakıf Hattat Okulu", *VD, XXII* (1991), s. 5-14; Gülbün Mesârâ, "A. Süheyl Ünver'in Medresetü'l-Hattâtîn Yılları ve Ötesi", *Antik ve Dekor*, sy. 17, İstanbul 1992, s. 60-64; İsmet Parmaksızoğlu, "Medresetü'l-Hattâtîn", *TA, XXIII*, 380.

Medresetü'l-hattâtîn'in hoca ve öğrencilerinden bir grup

